

Tarihi Yapıların Bir Açık Hava Müzesine Taşınması Örneği: Altinköy Açık Hava Müzesi

Seda ÖZTEKİN^{1*}

¹Haliç Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye
Orcid: 0000-0001-8706-184X

Geliş Tarihi: 20.08.2021

***Sorumlu Yazar e mail:** sedaoztekin@halic.edu.tr

Kabul Tarihi: 14.03.2022

Atf/Citation: Öztekin, S., “Tarihi Yapıların Bir Açık Hava Müzesine Taşınması Örneği: Altinköy Açık Hava Müzesi”, Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi 2022, 5/1: xx-xx.

Araştırma Makalesi/ Research Article

Özet

Geçmişten günümüze, farklı coğrafyalarda yaşayan insanlar, ait oldukları kültür içinde yaşam alanlarını oluşturmuş ve oluşturmaya devam etmektedirler. İnsan topluluklarıncab kabul gören inanç, gelenek ve görenekleri, toplumsal uygulamaları, el sanatları ve ustalık becerilerinin bütünleşmesi sonucu somut kavramları oluşturmaya başlar. Bu kavramları içinde barındıran yapı ve bu yapılara bağlı yaşamın izini taşıyan her türlü bileşen de korunmalıdır. Ülkemizde özellikle kırsal yerleşimlerde görülen bu kültürel izlerin korunması, sürekliliğin sağlanması ve gelecek kuşaklara aktarım açısından oldukça önemlidir. Yerinde korumanın sağlanamadığı durumlarda ise tarihi yapıların bir açık hava müzesine taşınarak varlığını sürdüren örnekler mevcuttur. İlk olarak 19. Yüzyıl sonu İskandinav ülkelerinde açılmaya başlayan açık hava müzeleri, Dünya’da pek çok yerde farklı ideolojilerle kurulmaya başlamıştır. Ancak bir müzecilik örneği olarak değer bulan bu alanlara taşınan kültürel miras niteliği taşıyan yapıların, özgünlük sorunu da beraberinde gelmektedir. Bu makalenin amacı, ülkemizde bir açık hava müzesine taşınan tarihi yapıların, özgün olandan farklı olan ve yeniden oluşan yer, kimlik, bağlam, işlev ve kullanıcılarının belirlenmesidir. Bu unsurların kültür mirasına olan olumlu ve olumsuz etkilerine yer verilen çalışmada, koruma anlayışı içerisinde bir açık hava müzesinin sahip olması gereken bilimsel niteliklere ilişkin tavsiye niteliğinde çıkarımlar yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yer, Mekan, Kimlik, Taşıma, Yer Değiştirme, Açık Hava Müzesi.

An Example of Moving Historical Buildings to an Open-Air Museum: Altinköy Open Air Museum

Abstract

From past to present, people living in different geographies have created and continue to create their living spaces within the culture they belong to. It begins to form concrete concepts as a result of the integration of beliefs, customs and traditions, social practices, handicrafts and mastery skills accepted by human societies. The structure that contains these concepts and any components that bear the traces of the life attached to these structures should also be protected. The preservation of these cultural traces, especially seen in rural settlements in our country, is very important in terms of ensuring continuity and transferring them to future generations. In cases where on-site preservation cannot be achieved, there are examples of historical buildings that survive by being moved to an open-air museum. Open-air museums, which first started to be opened in Scandinavian countries at the end of the 19th century, started to be established in many places in the world with different ideologies. However, the problems of authenticity of the cultural heritage buildings, which are moved to these areas, which are valued as an example of museology, come with it. The aim of this article is to determine the place, identity, context, function and users of historical buildings that are moved to an open-air museum in our country, which are different from the original and reconstructed. In the study, which includes the positive and negative effects of these elements on the cultural heritage, inferences will be made as recommendations regarding the scientific qualities that an open-air museum should have within the understanding of conservation.

Keywords: Place, Space, Identity, Moving, Open-Air Museum.

1. Giriş

Tarih öncesi devirlerde insanlar, doğa içinde kendini var etme tutkusu doğrultusunda temel ihtiyaçlarını karşılamak, kendilerine ait ‘yer’ ler oluşturmak istemişlerdir. Var oldukları fiziksel çevre içerisindeki, doğadan sağladıkları ürünleri yapı malzemesi olarak kullanmaya başlayarak, belli teknikler geliştirmişlerdir. Toplulukların kendi gelişim dönemleri içinde üretimin çeşitlenmesi ile tarım ve hayvancılığın da başlaması ilk köy yerleşkelerinin oluşumu sürecini desteklemiştir. Bu yerleşkelerin oluşmasında fiziksel koşulların yanı sıra, kültür ve inanç sistemlerinin de etkili olduğu açıktır.

Medeniyetin gelişmesi ile şehircilik kavramı ve ilkelerinin temelleri atılmaya başlarken, sosyo-kültürel yaşam biçimi gelişmeye- de- gelişmeye ve farklılaşmaya başlamıştır. Kullanılan yapıların değerli ve korunması gerekliliği konusu, ulusal ya da uluslararası boyutta yaşanan olaylar sonrası kayıplar ile gündeme gelerek koruma düşüncesinin kuramsal temelini oluşturmuştur. Tarih içinde en etkili olaylardan biri olan 1789 Fransız Devrimi, koruma bilincinin oluşmasında önemli bir dönüm noktasıdır. 19. Yüzyıl Fransa'sında, üslup birliğine varma ilkesi olarak da bilinen stilistik rekonstrüksiyon öncüsü Viollet Le Duc ile başlayan kuramsal alt yapı, John Ruskin'in anti-restorasyon akımı olan romantik görüş ilkeleriyle devam etmiştir. İtalya' da ise Camillio Boito'nun düzenlemiş olduğu konferanslarda, koruma yasasının hazırlanması görüşlerine yer vermesi ve yasal sistemin korumada önemini vurgulaması, günümüze ulaşan yasal ve yönetsel sistemlerin temelini oluşturmuştur. Luca Beltrami tarafından öncülük edilen tarihi restorasyon akımı, anıtların tarihi belgelerden yararlanılarak onarılmasını savunmuştur. Boito'dan sonra Gustave Giovannoni, restorasyonların bilimsel verilere bağlı olarak yapılmasını, anıtların çevreleri ile birlikte korunması görüşünü savunmuştur. İlk olarak, 1931 yılında Atina'da toplanan mimar ve teknisyenlerin I. Uluslararası Konferansı'nda tarihi anıtların korunması konusu ilgili uzmanlar tarafından tartışılarak bunun sonucunda, uluslararası ilk koruma ilkeleri özelliğini taşıyan Carta Del Restauro kabul edilmiştir. 1939- 1945 yılları arasından devam eden II. Dünya Savaşı sonucu tarihi kentlerin büyük kayıplar vermesi sonucu hazırlanan 1964 tarihli Venedik Tüzüğü, kendisinden sonra gelen birçok tüzüğün ve yönetmeliğin temelini oluşturmuştur. Tüzüğün ilk maddesinde “anıt” terimi açıklanırken, yalnızca yapı ölçeğinde değil tarihi çevrelerin de bu kapsamda korunması gerekli değerler olarak tanımlandığı görülmektedir [1]. Koruma anlayışının ilk evrensel dili olan bu tüzük ile, tarihi yapıların ve alanların korunması kapsamında restorasyon müdahale yöntemleri belirlenmiştir. ‘Taşıma’ bu yöntemlerden biridir. Venedik Tüzüğü'nün 7.Maddesi'nde; “ilgili yapının tümü ya da bir parçasının başka bir yere taşınmasına- anıtın

korunması bunu gerektirdiği, ya da çok önemli ulusal veya uluslararası çıkarların bulunduğu durumlar dışında- izin verilmemelidir” ilkesine yer verilmiştir. Korumanın bir yöntemi olarak kırsal mimari yapı örneklerinin taşınarak açık hava müzesinde sergilenmesi düşüncesi ise ilk olarak 1892 yılında İskandinav ülkelerinde gelişmiştir. Ardından, Avrupa, İngiltere ve Amerika’da pek çok açık hava müzesi açılmıştır. 1972 yılında Avrupa Açık Hava Müzeleri Birliği’nin kurulmasından sonra açık hava müzelerinin düzenlenmesi bilimsel yöntemlerle olmak kaidesiyle sürdürülmüştür.

Araştırmanın amacı, tarihi bir yapının koruma yöntemi olarak bir açık hava müzesine taşınması, yer değiştirme esasına bağlı olarak, değişen fiziksel ve fiziksel olmayan bağlamlarca irdelenmesi oluşturmaktadır. Yapının taşınması sonucu bu taşınma eyleminin koruma, nesnenin anlamı, nesnesini kaybeden yerin anlamındaki etkileri ile taşınan yapının yeni yeri ile kurduğu ilişkinin nasıl olacağı konularına da değinilecektir. Kurgu olarak önce, yer- mekan olgusu içinde kültür tanımı, aidiyet ve kimlik oluşumuna yer verilerek, ilerleyen bölümlerde, ‘taşınma/yer değiştirme’ eylemi mevzuat ve tüzükler aracılığıyla incelenecektir. Yapı taşınma eyleminin bir deneyim alanına dönüştüğü açık hava müzelerinin tarihçesine değinilerek, devamında ülkemizde açılmış olan açık hava müzeleri hakkında bilgi verilerek, Altınköy Açık Hava Müzesi örneğinde kapsamlı bir değerlendirme gerçekleştirilecektir.

2. Materyal ve Metot

Çalışma alanı olarak, 2019 yılında teknik incelemenin detaylı yapıldığı Ankara’nın Altındağ İlçesi’nde bulunan Altınköy Açık Hava Müzesi seçilmiştir. Bu seçimde, müze alanına taşınan yapıların özgünlük değeri göz önünde bulundurularak, çalışma yöntemi olarak, yerinde tespit, gözlem ve belgeleme yapılarak öneriler sunulmuştur. Yöntem olarak, alan inceleme kapsamında 19 Eylül 2019 yılında alanda yapılan teknik inceleme ve müze yetkilisi ile görüşme gerçekleştirilerek

soru-cevap şeklinde bilgiler alınmıştır. Bu görüşme neticesinde, dönüşüm projesi çerçevesinde alanda imarsız bir uygulama biçimi olarak açık hava müzesi kurulması fikrinin geleneksel köy yaşantısının yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması temasını esas aldığı anlaşılmaktadır. Görüşme sonrası yapılar yerinde incelenerek mevcut durumları çerçevesinden özgünlük değerleri kapsamında irdeleme yapılmıştır.

3. Yer- Mekân Olgusu İçinde Kültür, Aidiyet ve Kimlik Oluşumu

Tarihi yapı ve alanlar, içinde bulunduğu kültür ile etkileşim içinde meydana gelmiş, yerel bağlamları içinde kullanıcısının etkisi ile değişim geçirmiş ve değişim geçirmeye de devam etmektedir. Kültür tanımını ve içeriğine bakmak gerekirse; Robinson kültürü, “bir sistem olarak devingen bir biçimde geçmişin deneyimlerinin gelecek kuşaklara taşınma olgusu” olarak tanımlamaktadır. Persell’e göre kültür, “bir grubun üyesi veya bir toplumun yaşadığı tüm sosyal olarak öğrenilen davranışlar, inançlar, duygular, değerler, değerlerdir.” Loustaunau ve Sobo ise, “Toplumun sahip olduğu insanlar hakkındaki bilgidir- insanların nasıl yaşadıklarını, neye inandıklarını ve değer verdiklerini, nasıl iletişim kurduklarını ve alışkanlıklarının, sanat formlarının, etkileşiminin ve günlük yaşamın geleneklerini yönlendirir” der. Antropolojide kültür, toplum, inanç, tutum ve gelenekler hakkında sosyal olarak edinilen bilgilerin, yani kişinin sahip olduğu bilgi olarak tanımlanır.

Türk Dil Kurumu’na tanım olarak kültür; 1- Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin. 2- Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünüdür. Bir topluluk içinde, o topluluğa ait yaşamsal faaliyetlerin her alanında etkili olan kültür, yine o topluluk vasıtasıyla sürdürülerek gelecek nesillere somut ve somut olmayan değerleri aktarıcı rolü oynamaktadır.[2] Bir kültürü tanımlarken zaman

aralığı, coğrafi alanı tanımlanmış bir topluluk/toplum, bu toplumca üretilen tüm somut ve somut olmayan değerler ele alınmaktadır. Bu değerlere sahip tarihi yapı ve tarihi alanların korunmasında genel yaklaşım, tek tek büyük anıtların veya tek tek binaların çok ötesine geçen kompleksleri korumaktır. Koruma kararlarının alınırken, kendi yerel bağlamı içinde değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü, buldukları coğrafyaya özgü bir biçimde, yerel malzemenin kendi kullanıcısı ile biçimlenmesi ile özgün ‘yer’ ler oluşmaya başlamıştır.

Yani, herhangi bir konumda bulunan mekanların, bireyselleşmeye ve deneyimlenmeye başlaması ile yere dönüşüm gerçekleşmektedir. Bu ‘yer’ olarak kimlikleşen alanların, durağanlaşması ile, dönüşümün gerçekleştiği kültüre ait somut ve somut olmayan tanımlayıcı değerler oluşmaya başlamaktadır. Bu değerlere ek olarak, öznel, birey ya da grupların kendine özgü olma hali içinde yerden nasıl etkilendikleri ve edindikleri anlamlar, o ‘yer’i var eden etkenlerdir. “Kendini tanımlama ve sürekli yeniden yaratma unsurlarıyla yakından ilişkili ve bir anlamda bunun sonucu olan, somut olmayan kültürel mirasın bir başka doğal özelliğidir, yani yaratıcılarının ve taşıyıcılarının kimliği ve kültürel farklılığıyla derin bağlantısı vardır” [3]. Çünkü, yere özgü olma/kimlik sahibi olma hali, o yerin içinde bulunduğu toplum kimliğinden farklı gelişmemektedir. Bir kültüre ait bireylerin, kültürlerinin devamını destekleyen ‘yer’leri oluşturan yapı ve tarihi alanlar, çevreleri ile duygusal bir bağ kurmasını sağlar. “Yer ve ortam, binayı çevreleyen yönleri ifade eder. Konum, tarihi bir bakış açısıyla bina için seçilen yeri tanımlarken, ortam binanın yakın çevresini ifade eder. Ruh ve duyu, kültürel bir bağlama bağlı olan yönlerdir. Ruh, deha mahalleri ve bir yerin atmosferi ile ilişkiliyken, his de bir miras değeri olarak tanımlanabilir” [4].

Yerel kimlik kavramı içinde, yerel olarak tanımlanan belli bir coğrafyada, belli bir dönem içinde ve belli bir kültüre ait her türlü iz bü-tüncül bir çerçevede değerlendirilmeye layıktır. Somut olmayan değerler içinde yapı inşa etmeye dair her türlü geleneksel bilgi ve deneyim, yapım tekniği geliştirme, yerel malzeme kullanım biçimi ve ustalık

gibi– somut değer olarak ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde geleneksel yapı kültürümüzün izini taşıyan tarihi kırsal yerleşkelerin, yöreye özgü biçimlenişinde, topoğrafik, coğrafik, iklimsel, bitki örtüsü gibi doğal ve fiziksel koşullar içinde yer bulduğunu görmekteyiz. Bu yerleşkeleri oluşturan tarihi yapıların malzeme, yapım sistemi ve ustalık becerilerinin ürünleri olarak var olduğu ve yerel bağlamları içinde olduğu açıktır.

4. Tarihi Yapıların Bir Açık Hava Müzesine Taşınması/Yeniden İnşa Edilmesi

Koruma ilkeleri göz önünde bulundurulduğunda, korunması gerekli yapı ya da kentsel/kırsal bir alanın oluşum evreleri içindeki tüm bu bağlamları ile değerlendirip, sürdürülebilir olması için gereken ihtiyaçları kendi içinde aramak gerekmektedir. Koruma yaklaşımı içinde sürekli bakım ve onarım en ideal uygulamadır. Ancak, bunun sağlanamadığı durumlarda restorasyon teknikleri değerlendirilmeye alınır. Bu tekniklerden biri yapıların ‘taşınması/yer değiştirmesidir.

Taşıma işleminin gerekli kılındığı durumların başında tarihi yapının olası doğa felaketi karşısında yok olma ya da büyük hasar görme riski barındırması gelmektedir. İmar ve yapılaşma etkileri (yol, baraj yapımı) doğrultusunda da tarihsel süreçte pek çok taşıma örneği bulunmaktadır. Bu tür etkenler tarihi yapının ya da tarihi yerleşmenin bulunduğu yerde korunmasını olanaksız kılmaktadır. Bu durumda yapıların önceden belirlenmiş uygun bir konuma taşınması en uygun alternatif olarak görülebilmektedir. Taşıma yöntemi, yapının malzemesine ve yapım tekniğine göre çeşitlilik göstermektedir. Bu yöntemlerden biri, yapının tüm elemanlarının numaralandırılarak belgelenmesinin ardından sökülmesi, taşınacağı alanda tekrar kurulmasıdır. Bir diğer taşıma yöntemi ise, yapının bir bütün halinde taşınmasıdır. Üçüncü taşıma yöntemi ise, kısmi sökülerek taşımadır. 19. yüzyıldan bu yana başta Amerika ve İngiltere başta olmak üzere pek çok ülkede tarihi yapıların olası risk ve tehditlerden korunması için, yapım sistemi, yapım malzemesi, yaşı, hasarlı olma durumuna bağlı olarak, taşıma yönteminin belirlenmesi ile taşıma işleminin yapıldığı görülmektedir.

Taşıma eyleminin gerekçelerinden biri de açık hava müzelerinin oluşturulması fikri ile açığa çıkmıştır. Açık hava müzelerinin kurulmasındaki amaçlar içinde özellikle, ilk kurulduğu yıllarda ulusallaşma kökenli ideolojiler yer almışken, koruma disiplini ile birleşmeye başladığında yapıların korunarak ziyaretçilere deneyim alanlarının oluşturulması ve fikir vermesi yer almıştır. Açık hava müzesi terimi ilk olarak 1892 yılında, İsveç'te yayınlanan bir gazetede, Arthur Hazelius'un kurduğu halk müzesi Skansen'den söz edilirken kullanılmıştır. Açık hava müzeleri, sanayileşme ve uluslaşma hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış özellikle ulus olmak isteyen toplumların tarihlerini somutlaştırmakta araç olmuştur [5]. Böylece, yerel halkın, kasabalıların ve kırsalda yaşayanların değerlerinin sürdürülmesi adına koruma politikaları geliştirilmiştir.

Koruma yaklaşımlarının uluslararası düzeyde tartışılması, kurum kuruluşlarca ilke ve tüzüklerin belirlenmesi ile yapıların taşınması konusuna bakış açısı değişmeye başlamıştır. 1964 Venedik Tüzüğü tarihi kentsel ve kırsal dokuların korunması ve “sit bütünlüğü” içinde değerlendirilmesi kavramının birçok ülke tarafından resmi olarak kabul edilmesi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Venedik Tüzüğü'nden sonra, 1966 yılında Avrupa'daki açık hava müzelerinin yöneticileri bir araya gelerek bir çalıştay düzenlenmiştir. 1971 yılında ICOMOS tarafından gerçekleştirilen Halk Mimarisi Uluslararası Kolokiyumunda açık hava müzelerinde de yerinde (in situ) korumanın özendirilmesi fikri benimsenmiştir. Ardından 1972 yılında Avrupa Açık Hava Müzeleri Birliği (AEOM) kurulmuştur. Bu tarihten sonra açık hava müzesi çalışanları, uzmanları düzenli olarak bir araya gelerek seminer düzenlemeye ve yayın yapmaya başlamışlardır [6].

Türkiye'de ise açık hava müzesi kurma çabalarının ilk örneği 2006 yılında Samsun'da açılan Ambarköy Açık Hava Müzesi'dir. Bağış yolu ile alana taşınan yapılar arasında yığma ahşap yapıların varlığı dikkat çekicidir. Bilimsel yöntemlerden faydalanan ve arkeolojik açık hava müzesi örneği olan Kırklareli, Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi'nin 1999 yılında proje çalışmaları başlamış ve 2008 yılında kısmen

ziyarete açılmıştır. Kazılarda ortaya çıkarılan kalıntıların ve eserlerin toplumla paylaşılması isteği doğrultusunda, kazı alanında iğmeli yapıların inşaat yönteminin öğrenilmesi ve kazıda bulunan yapılara yönelik bilgi oluşturma amacıyla deneysel bir çalışma yapılmıştır [7] İlk olarak Ahmetler Köyü'nden alınan ve kullanılmayan samanlık ile iğmeli yapılar alana taşınarak müze tekrar kurulmuştur. Bu şekilde üç iğmeli yapının iskeletinin kurulması ve üzerinin örtülerek kapatılması ile sergi mekanları oluşturulmuştur. (Şekil 1, Şekil 2) Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi'nin iç mekân sergileme yaklaşımı da deneysel nitelikli inşaat uygulamalarına bağlı olarak geliştirilmiştir [8]. Alanda tarih öncesi köy canlandırmasından bağımsız ve ayrı girişi olan deneysel arkeoloji bölümünde çocuklar ve yetişkinler için bir kazı alanı bulunmaktadır. Uygulamaya yönelik bir eğitim programı olmamakla birlikte, çalışan ustaların izlenmesi şeklinde görsel eğitim sunulmaktadır. İleriki yıllarda, arkeoloji bölümünde yaz okulu işletmeye yönelik olarak konukları ağırlama amaçlı konutlar, mutfak vb. birimlerinin yer alacağı bir proje uygulaması planlanmaktadır.

Şekil 1. Müze alanı girişi ve iğmeli yapı konumu
(Seda Öztekin Mayıs,2019).

Şekil 2. İğmeli yapıların birbiriyle ilişkili yerleşimi
(Seda Öztekin Mayıs,2019).

Açık hava köy müzesi ve arkeopark olma özelliğini taşıyan bir diğer müze, 2015 yılında açılan Bursa, Aktopraklık Höyük Açık Hava Müzesi ve Arkeoloji Okuludur. 2004 yılında kazıya başlanılan alanda, 2010 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi ile yapılan bir protokolle kazılara ve alanın açık hava müzesine döndürülmesi konusunda destek sağlanmıştır. Bu destek kapsamında, yürüyüş yolları, kule, ziyaretçi karşılama binası, çocuk kazı evi, çocuk kazı alanı, kafeterya ve doğal tarih müzesi kısmı eklenmiştir. Bursa'nın Mustafakemalpaşa İlçesi'ne bağlı Eskikızılelma Köyü'nden 6 adet yığma ahşap yapının taşınması işlemi için yerinde belgeleme çalışmaları yapılarak, bağış yoluyla müze alanına taşınmıştır. Yapıların onarımları tamamlandıktan sonra ziyarete açılmıştır. Bu konut örneklerinin her biri dokuma evi, gelin evi, mutfak, köy evi olarak işlevlendirilmiştir. (Şekil 3, Şekil 4)

Şekil 3. Geleneksel köy canlandırma alanı (Seda Öztekin Mayıs,2019).

Şekil 4. Taşınan yığma ahşap yapı örneği (Seda Öztekin Mayıs,2019).

Ülkemizde en son açılan hava müzesi ise, 2016 yılında Ankara'nın Beypazarı İlçesi'nde açılan 'Yaşayan Köy' Anadolu Açık Hava Müzesi'dir (Şekil 5, Şekil 6). Geleneksel ustalık ve el zanaatkarlığına dair izleyerek öğrenme imkânı sunan bir eğitim programı olup, ortaöğretim eğitim kurumları ile anlaşmalı bir biçimde ziyaret gerçekleştirilmektedir.

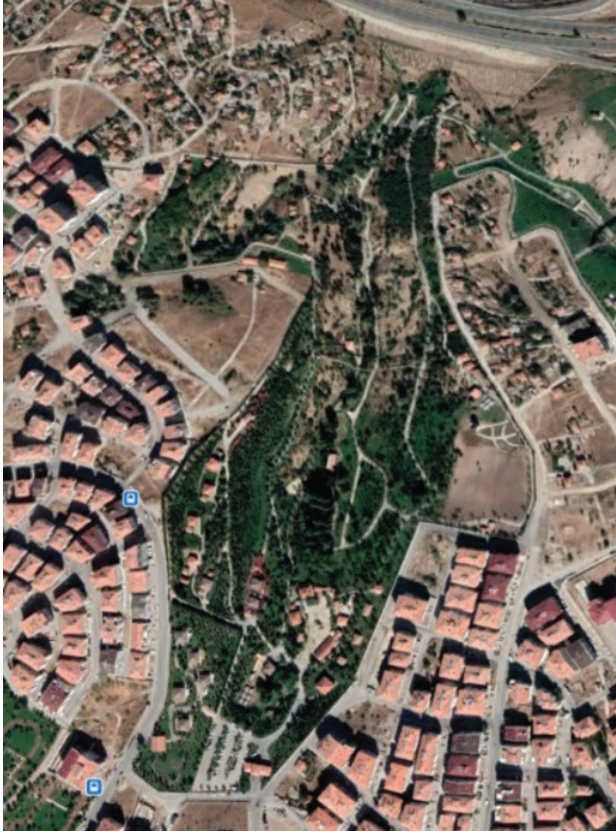
Şekil 5. Ankara Evi örneği (Seda Öztekin Mayıs,2019).

Şekil 6. Göz dolma ev örneği (Seda Öztekin Mayıs,2019).

5. Ankara, Altınköy Açık Hava Müzesi

Ankara'nın İli, Altındağ İlçesi, Beşikkaya Mahallesi'nde bulunan açık hava müzesi bir kentsel dönüşüm projesi olarak geliştirilmiştir. Toplam 1.000 dönümlük bir alanın büyük bir kısmı Orman Genel Müdürlüğü'ne, diğer kısımları ise Hazine'ye ve Altındağ Belediyesi'ne aittir. 1980'li yıllardan itibaren imarsız yapılaşma sonucu gecekondulu alan haline gelen bu alan, kentsel dönüşüm ve sağlıklaştırma adı altında planlanmıştır. Mevcut kullanıcılarına imarlı bir alanda mülkiyet hakkı verilmesi karşılığı alanı terk etmeleri sağlanmıştır [9]. Alanın imara açılmaksızın kullanımının bir yolu olarak, kamuya açık hale getirilmesi ve bir açık hava müzesi olarak yeniden kullanımına karar verilmiştir. Altındağ Belediyesi'nin 2010-2014 yılları arası Stratejik Planı incelendiğinde, "Hedef 6.4: Plan dönemi içerisinde halkın kültür, sanat ve spor etkinliklerine katılımını sağlamak amacıyla uygun yerlere yapılması planlanan gençlik merkezi, spor kompleksi ve bir adet müzenin yapılacak olması konusuna değinilmiştir." [10]. 2015-2019 yılları Stratejik Plan incelendiğinde ise, "Proje/Faaliyet 6.2.2. maddesinde Altınköy Açık Hava Müzesi'ne ziyaretçi sayısını arttırmak için tanıtıcı yayınlara başvurulması" yönünde karar alındığı görülmüştür [11]. Bu çalışmamalar sonunda 2014 yılında ziyarete açılan müze alanına tahsis edilmiş 1.000 dönüm arazinin 650 dönümü proje kapsamında kullanılmaktadır. (Şekil 7)

Şekil 7. Altınköy Açık Hava Müzesi Hava Fotoğrafı (Google Earth).

Vaziyet planı ölçeğinde ve yerleşim planı incelendiğinde, müzeye giriş kapısından geçen ziyaretçinin ilk olarak köy meydanına ulaşması sağlanmıştır. Bu meydana taşınan bir cami ve yeni inşa edilen çeşme ile geleneksel mesleklerin tanıtılması adına, demirci atölyesi, kalaycı atölyesi, dokuma atölyesi ve marangozhane bulunmaktadır. (Şekil 8, Şekil 9). Haftanın belli günlerinde ilgili ustanın, ziyaretçilere açık bir şekilde atölyesinde üretim yaptığı bilinmektedir. Aynı meydanda, geleneksel hasat şenliği, köy düğünü gibi etkinlikler organize edilmektedir. Müze alanının tam merkez hattında boylu boyunca uzanan bir su ögesi tasarlanmıştır. Üzerinde 3 ahşap ve 3 taş köprü ile 1 asma köprü iki kara parçası arasındaki geçişi sağlamaktadır.

Geleneksel mimariyi sergilemenin bir yolu olarak da proje alanına kırsal mimari örneklerinin taşınması konusunda girişimlerde bulunulmuştur. Kastamonu ve Karabük köyleri ile Yoğurtanpazarı Köy'ünden satın alınan evlerin, özgün kullanıcısı tarafından kullanılmayan yapılar içinden seçilmesine dikkat edilmiştir. Ayrıca, 1950li yıllarda Kastamonu'da bulunan yapıların mevcut konumlarında heyelan sonrası zeminde oluşan strüktürel problemler nedeniyle, kullanılmadıkları bilgisi görüşme sırasından edinilen bir bilgidir. Gerek yapısal sorunlarından gerekse özgün kullanıcılarının kullanım dışı bıraktığı bu konaklar, özgün nitelikleri ve Batı Karadeniz Bölgesi yöresel mimari özelliklerini taşıdığından ötürü müzeye taşınması uygun bulunmuştur. Ahşap yığma tekniğinde olan yapılar tescilli olmadığından yasal izni alınmadan taşınmıştır. Yapıların, detaylı rölövelerinin hazırlanması, fotoğraflanması ve envanter çalışması tamamlandıktan sonra, numaralandırılmış ve sökülen yapı elemanları kamyonlara yüklenerek taşınmıştır. Taşınacak yapıların yeni yerlerinin belirlenmesi ile, betonarme temel kurgusu üzerine su basman seviyesine kadar taş kaplama yapılmıştır. Üzerine, numaralandırılarak taşınan çantı yapılar, tekrar birleştirilerek bu su basman seviyesi üzerine yerleştirilmiştir. Beden duvarlarının yeniden bir araya getirilmesi ve hacimsel veriye ulaştıktan sonra, iç mekan düzenlemeleri yine taşınan mobilyalar ile sağlanmıştır. Temel yapımında olduğu gibi çatının yapımında da günümüz yalıtım malzemeleri kullanılmıştır. Müzeye taşınan evler, ziyaretçilerin içine girebildikleri ve ev içinde günlük yaşamsal faaliyetleri gözlemleyebildikleri biçimde kurgulanmıştır. Taşınan yapılar ile ilgili bilgiler, bilgilendirme panolarından detaylı olarak öğrenilebilmektedir. Herhangi bir koruma statüsü olmayan ancak yöresel mimari niteliğinde alana taşınan 5 konak, yeni işlevler doğrultusunda kullanılmaya devam etmektedir. Buna göre, Hacı Osmanoğlu Konağı, Başkan Konağı olarak işlevlendirilmiş olup ziyaretçilere kapalıdır. Ayvacık Konağı, Emdiler Konağı ve Döngeller Konağı restoran olarak kullanılmaktadır. Ek olarak Akmanlar Konağı çocuk etkinlik evi olarak güncel işlevini sürdürmektedir. İsimli konaklardan farkı olarak,

yine aynı coğrafyadan, yığma ahşap yapılar taşınarak Etnografya Müzesi, Köy Müzesi, Köy Oyuncakları Müzesi ve Yaban Hayatı Tanıtım Müzesi olmak üzere işlevlendirilmiştir (Şekil 10, Şekil 11). Alana taşınarak gelen toplam 33 adet çantı yapıdan başka, arazide inşa edilen 13 adet tomruk, 13 adet taş, beton vb. yapı bulunmaktadır. Alana taşınan yapılardan farklı olarak, burada tasarlanan yapılar da vardır. Çamaşılık ve değirmen ile un değirmeni yapıları burada yapılmıştır. (Şekil 12). Ayrıca, müze ofisi olarak kullanılan yapı yine ahşap yığma tekniğinde tasarlanmıştır. (Şekil 13). Ek olarak, köy evi konseptinde 5 misafir konağı bu alan içerisinde bulunmaktadır. İnşa edilen bu yapıların yapım ve üretim tekniklerinin, alana taşınan geleneksel yapıların tekniklerine benzetilme isteği ve kaygısı açıkça görülmektedir. Müze alanında, köprü değirmen gibi diğer yardımcı yapılar ile birlikte toplam 106 adet yapı bulunmaktadır. Ayrıca, evcil ve yabani hayvanlar ile bir tarım alanı da bulunmaktadır. Günlük ve periyodik bakımlar ile evcil hayvanlardan sağlanan ürünlerin satışı ile, buğday ekim alanlarından üretilen unun satışı yapılmaktadır.

Şekil 8. Atölye yapıları (Seda Öztekin Mayıs,2019).

Şekil 9. Köy meydanı (Seda Öztekin Mayıs,2019).

Şekil 10. Hacı Osmanoğlu Konağı (Seda Öztekin Mayıs,2019).

Şekil 11. Köy Oyuncakları Müzesi (ana bina) (Seda Öztekin Mayıs,2019).

Şekil 12. İnşa edilen çamaşırılık iç mekân (Seda Öztekin Mayıs,2019).

Şekil 13. İnşa edilen ofis yapısı (Seda Öztekin Mayıs,2019).

6.Bulgular ve Tartışma

Günümüzde geleneksel köy yerleşkelerinin varlığını sürdürmemesinin en büyük sebebinin yerel kullanıcısının terk etmesi olduğu söylenebilir. Ülkemizde geleneksel kırsal mimarinin korunmasına dair yasal boşluklardan dolayı, kırsal alanların değerleri yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Kullanıcısını kaybetmiş bir tarihi köy yerleşkesinde bulunan kırsal mimari örneklerinin, koruma olasılıkları içinde bir açık hava müzesine taşınma konusu üzerinde bir değerlendirmenin yapıldığı bu çalışma ile açık hava müzeciliği kavramı ve örnekleri yerinde incelenmiştir. Kırsal mimari miras niteliğindeki yapıların taşınarak bir açık hava müzesinde sergilenmesi fikrinin ortaya çıktığı 1972 yılında kurulan AEOM ile, bu konu daha bilimsel çerçevede ele alınmaya başlanılmıştır. Yerinde incelemenin tamamlanması ile kuruluş süreci, işletme, alanın mimari özellikleri, eski yapıların mimari özellikleri ve eğitim başlıkları altında değerlendirmeler yapılmıştır.

Altındağ Belediyesi'nin 2010-2014 ve 2015-2019 yılları arası Stratejik Planı incelendiğinde toplam 1.000 dönümlük bir alanın imarsız yapılaşma sonucu gecekondulu alanı haline gelmesi nedeniyle, kentsel dönüşüm ve sağlıklılaştırma adı altında planlanması sonucu, 2014 yılında Altinköy Açık Hava Müzesi kurulmuştur. Müze sınırları içinde, Etnografya Müzesi, Köy Müzesi, Köy Oyuncakları Müzesi ve Yaban Hayatı Tanıtım Müzeleri bulunmaktadır. Bu yapıların tamamını alana taşınana tarihi yapılar oluşturmaktadır. Her müze yapısında bilgilendirme esaslı teknolojik çözümlerin yanı sıra müze yetkililerinin bilgi aktarımları ile alanında uzman olmaları olumlu etkilerden birini oluşturmaktadır.

Giriş ücreti verilerek müze alanına giriş yapıldıktan sonra, yetkililerin yönlendirilmesi ile müze yapıları ziyaret edilebilmektedir. Köy meydanında bulunan köy kahvesinde yeme-içme hizmeti verilmektedir. Açık hava müzesi sınırları içinde yer alan büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar ile yaban hayvanlarına ait alanlar tanımlı ve açıklayıcıdır. Ekim alanlarından elde edilen ürünler ile birlikte un satışı da yapılmaktadır. Geleneksel hasat şenlikleri, köy düğünü gibi etkinlikler düzenli olarak düzenlenmekte olup, geleneksel olanın aktarılması konusunda harcanan çaba açıktır. Köy meydanında bulunan dokuma tezgâhı, marangozhane, demirci ve kalaycı atölyelerinin devamlı açık olması, ilgili ustaların mesleki bilgi ve deneyimini gelen ziyaretçiye aktarıyor olması da olumlu yanlarından biridir. Ziyaretçi sayısına ait verilere bakıldığında, 2015 yılı, en çok ziyaretçi gelinen ay ağustos ayı ve 18.519 kişi, 2016 yılı, en çok ziyaretçi gelinen mayıs ayı ve 24 bin kişi, 2017 yılı, en çok ziyaretçi gelinen ağustos ayı ve 35.592 kişi, 2018 yılı, toplam 313 bin civarı, en çok ziyaretçi gelinen temmuz ayı ve 54.769 kişi görülmektedir. Bu veriler ile açık hava müzesine olan ilginin artışı söz konusudur.

Alanın mimari özellikleri ve eski yapıların mimari özelliklerine bakıldığında, taşınan 33 yığma ahşap yapı, yeni yapılan 12 yığma ahşap yapı, 13 adet betonarme yapının olduğu tespit edilmiştir. Gelen ziyaretçilerin rekreasyon alanlarını etkin kullanmasının sağlanması ile

geleneksel köy yaşantısı ve milli değerlerimizi sunma ideolojisinde işleyişini sürdüren Altınköy Açık Hava Müzesine taşınan yapılar, yığma ahşap yapım tekniği, nitelikli cephe biçimlenişi ve karakteri ile oldukça özgündür. Kurt boğaz geçme tekniğinin kullanıldığı yapılarda, cephe biçimlenişleri kadar iç mekân organizasyonlarının da korunmuşluk değerinden bahsetmek mümkündür. Kastamonu ve Karabük Köy'leri ile Yoğurtanpazarı Köy 'ünden satın alınan konakların, benzer plan organizasyonları ve cephe biçimlenişleri belli bir yerel kimlik oluşturmaktadır. Taşınan tarihi yapıların park alanları içinde konumlandırılması, özgün coğrafi-mekânsal ortamlarına vurgu yapması bakımından yerinde bir karar olarak görülmelidir. Aksi takdirde, taşınan yapıların özgün bağlamı ile ilişkilendirilmeden yeniden kurgulanmasının, yerel kimliklerin sadece sergi unsuru olarak ifade edilmesinden öte bir anlam kazanmadığını göstermektedir. Özellikle Altınköy Açık Hava Müzesi'nde bu kaygılara dikkat edilerek, yapıların konumlarına karar verildiği söylenebilir. Tüm bu olumlu yaklaşımların yanı sıra, taşınan yapıların, özellikle özgün temel ve çatı sistemine müdahale edilmiş olması, yapıların özgün bileşenleri ile korunmadığı sonucunu yaratmaktadır. Aynı şekilde, müze alanı içinde yeni tasarlanan yapıların çağdaş yapım tekniği ve malzemesinin tercih edilmeden kurgulanmış olması ve taşınan tarihi yapılara benzetilmek istenilmesi olumsuz(zayıf) yönlerin başında gelmektedir. Giriş kapısı, ofis binası ve kafeterya gibi alana hizmet etmesi için tasarlanan yapılar, müze alanına taşınan yapılara benzer biçimde tasarlanmıştır. Yığma ahşap tekniğinde olan bu yapılar, ziyaretçiler için de yanıltıcı nitelikte olabilmektedir. Aynı şekilde, yöresel kimlik adı altında yapım teknikleri ve ustalık becerilerine sahip ancak tescilli olmayan bu yapıların taşınma işleminde, yasal herhangi bir bağlayıcı olmadığından ötürü taşıma işleminin gerçekliği ve rahatlığından da bahsetmek mümkündür. Bu durum yapıların sökülmeden önceki belgeleme ve tespit çalışmalarının titizliği konusunda sorgulamalara yol açmaktadır.

Eğitim başlığı altında ise, ilköğretim kurumlarının ağırlıklı olarak ders müfredatları kapsamında müze alanına geldikleri tespit edilmiştir.

Gezi planı öncesi ilgili öğretmene yönlendirilen program akışı ve harita ile alanda yapılabilecek etkinliklere dair planlamalar yapılmaktadır. Günlük ziyaret akışı dışında, uygulamaya yönelik bir eğitim programları bulunmamaktadır. Çalışan ustaların izlenmesi ve ahşap oyuncak atölyesinde bir ahşap ustasının çocuklar için oyuncak tasarladığı bir etkinlik programları bulunmaktadır.

Yerinde yapılan incelemeler sonucunda, taşınan yapıların taşınma gerekliliklerine dair, bu yapıların “korunması için daha iyi bir yöntem olmadığı” durumu tespit edilmiştir. Literatürde de yer aldığı gibi, bir açık hava müzesi kurma fikri olarak tarihi yapıların seçimi, bu fikrin ilk açığa çıktığı 19.yüzyıldan bu yana ağırlıklı olarak kırsal mimari örneklerden yapılmıştır. Alan çalışmasında da taşınan tüm yapıların yığma ahşap sisteminde olduğu görülmüştür. Bu yapılar Kastamonu ve Karabük yerel kırsal mimari örneklerinden seçilen konaklardır. Sahipleri tarafından kullanılmayan, yerinde bakımının sağlanamayacağı bilinen bu konakların müze alanına taşınması ile hem varlıklarını sürdürmek hem de gelen ziyaretçilere yöresel bir kimlik unsuru olarak sergilenmesi fikri oldukça yapıcıdır. Bu yapıların sadece taşınmakla kalmayıp, kendi içinde farklı nitelikte müze yapıları olarak aldıkları yeni işlevler, sürdürülebilirlikleri için değerli bir etkidir.

Bunun yanı sıra, müzeye taşınan yapıların mevcut durumlarına ilişkin koruma ölçütlerince bazı sorunlar tespit edilmiştir. Altıncöy Açık Hava Müzesi’ne taşınan yapılar restitüsyon ve onarım sorunları bakımından değerlendirilmiştir. Temel kurgusunun özgün taşıyıcı sistemden farklı olarak betonarme olarak yapıldığı tespit edilmiştir. Eski yerinde ve son halinde çatı oldukça hasarlı, kısmen çökmüş olduğu gerekçesi ile, tüm evlerin çatıları yeniden ve güncel malzemeler kullanılarak tamamlanmıştır. Bu yapılara ek olarak, alanda yeni yapılan yapıların, tarihi yapılardan farklı durmaması adına replika niteliğinde yığma ahşap sistemli olduğu görülmektedir. Bu durum, gelen ziyaretçi için tarihi yapıları ziyaret etme hususunda dönemsel karışıklıklara yol açabilmektedir.

7. Sonuçlar

1972 yılında Avrupa Açık Hava Müzeleri Birliği'nin kurulmasından sonra, mevcuttaki ya da kurulacak olan açık hava müzelerinin bilimsel esaslara dayalı, eğitim temelli kurgulanması önem arz etmektedir. Bu nedenle, mevcuttaki açık hava müzelerinde yer alan tarihi yapıların korunmasına ilişkin kararların alındığı bir bilim heyetinin olması önemlidir. Bu kararlar içinde, taşınacak yapıların nereden ve hangi koşullarda seçileceği esastır. Her ne kadar geleneksel köy yapılarını yerinde koruma ve sergileme kavramını benimsemek birinci seçenek olsa da, kaybolmaya yüz tutmuş ve kendi yerleşkesi içinde tek tük kalmış yerel mimari örneklerinin taşınarak sergilenmesi de ancak bu şekilde mümkün olabilecektir. Bir müzeye taşınacak yapının seçiminde o yapının tarihi olup-olmadığının sadece tescil statüsünden anlaşılmadığı, bulunduğu “yer” deki sosyo-mekânsal ve kültürel bağlamının öneminin de dikkate alınarak koruma yaklaşımının aynı titizlikte belirlenmesi gerekmektedir. Bu yapıların kendi doğal çevresi içinde sergilenmesi için oluşturulan çevrenin, taşınmadan önceki yerlerine ait fiziksel çevre unsurlarına uygun olmasına dikkat edilmelidir. Ancak bu şekilde, kendi kimliğinin temsilcileri olan bu yapılar, geldiği yerin yapım tekniği, plan ve cephe biçimlenişi, ustalık eserlerini sunmanın bir yolu olarak, müzede var olmaya devam edebilir. Taşınan yapıların taşınmadan önce kapsamlı belgelemelerinin yapılması, taşındıktan sonraki müdahale kararlarının yapının özgün karakter, yapım sistemi ve malzemesine zarar verecek nitelikte olmamasına özen gösterilmelidir. Ek olarak, ülkemizde bulunan açık hava müzelerine taşınan tarihi yapıların, özgün işçilik, malzeme sürekliliği ve onarımlarını düzenli sağlanan bir birim olmadığı açıktır. Bu nedenle, Avrupa Açık Hava Müzeleri Birliği'nin tavsiyeleri doğrultusunda bilimsel bir yapılaşmanın organizasyonu yapılmalı, yapıların bakım ve kontrollerinin sağlanması adına bir konservasyon biriminin kurulması, ilgili uzman ve kişilerin bu birimlerde daimî olarak çalışmalarını sürdürmesi sağlanmalıdır. Yapılan çalışmaların bilimsel yayın şartlarıncı düzenli

ve periyodik olarak yayınlanması ve ilgililere ulaştırılması önemli görülmektedir. Turizm odaklı, metalaştırıcı yaklaşımlardan kaçınıp, nitelikli yöresel mimarının izini taşıyan bu yapıların ziyaretçilere bilgilendirme ve eğitim verme amacıyla taşındıkları gerçeğini unutmamak gerekmektedir.

Kaynaklar

- [1] Venedik Tüzüğü, http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf, (1964).
- [2] <https://www.sozluk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 06.07.2021.
- [3] Lenzerini, F. 'Intangible Cultural Heritage: The Living Culture of Peoples', *The European Journal of International Law*, Vol. 22 no. 1:101-120, 2011.
- [4] Sjöholm, J.' Authenticity and relocation of built heritage: the urban transformation of Kiruna, Department of Civil, Environmental and Natural Resources Engineering, Luleå University of Technology, Luleå, Vol. 7 no. 22: 110-127, 2017.
- [5] Demir, S. 'Halk Bilimi Müzeciliğinde Deneysel Yaklaşımlar: Yaşayan Müze', *Turkish Studie International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/9, 2013.
- [6] Eres, Z. 'Kırsal Mimarlığın 'Miraslaşma' Süreci: Avrupa Açık Hava Müzeleri Üzerinden Bir Değerlendirme', *Mimarist Dergisi*, 67: 40-51, 2020.
- [7] Eres, Z. 'Tarihöncesi Kazı Alanlarında Koruma ve Sergileme Kavramının Gelişimine Kısa Bir Bakış', *TÜBA-KED Dergisi*, 8: 120-130, 2013.
- [8] Eres, Z. 'Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi: Yaklaşım, Uygulama Süreci ve Karşılaşılan Sorunlar', *TÜBA-KED Dergisi*, 8: 183-201, 2010.
- [9] Sadioğlu, U., Vd. 'Altındağ Belediyesi Örneği Üzerinden Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikasının Değerlendirilmesi', *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, No: 2:757-796, 2016.
- [10] T.C. Altındağ Belediye Başkanlığı Mali Hizmetler Müdürlüğü, *Strateji Planı (2010-2014)*:59.
- [11] T.C. Altındağ Belediye Başkanlığı Mali Hizmetler Müdürlüğü, *Strateji Planı (2015-2019)*:93.